

CLASIFICAREA ANTROPONIMELOR DIN OPERA LUI VASILE ALECSANDRI ÎN FUNCȚIE DE MATRICEA CARACTEROLOGICĂ

Adelina Iliescu

Lecturer, PhD., University of Craiova

Abstract: Literary onomastics is the science that deals with proper names. This deals with proper names, which, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.

V. Alecsandri painted people from various times and levels of society. In this paper we will try to analyse semantically proper name in works of V. Alecsandri.

For this type of analyses we resort to a dictionary which will contain a large part of the name to which we referred.

Keywords: onomastics, anthroponym, literary text, character

Calitățile și defectele morale (comportamentale) ale oamenilor, implicit ale personajelor literare, corespund categoriilor estetice de frumos și urât.

Calități morale des întâlnite sunt: altruismul, blândețea, bunătatea, calmul, consecvența, dragostea, duioșia, gingășia, îndurarea, înțelegerea, mărinimia, mila, modestia, omenia, perspicacitatea, răbdarea, recunoștința, respectul, sinceritatea, tandrețea, toleranța etc. (Unele dintre ele sunt sinonime: duioșia, gingășia, tandrețea.)

Etapă aceasta constă în a identifica personaje care să corespundă unei **matrice caracterologice**. Se motivează apartenența personajului la o matrice caracterologică, concretizată prin calități sau defecte morale, cu evidențiere de fapte, replici, atitudini etc., demonstrându-se că numele personajului este motivat (aici se precizează etimologia numelui), el corespunzând matricei caracterologice. Personajele literare se pot caracteriza printr-o calitate sau defect moral fie în exclusivitate, fie prin combinație de trăsături pozitive și negative. Așadar, trăsătura dominantă poate fi apreciată ca matrice caracterologică de tip unitar (calitate sau defect unic), sau mixt (combinație de două sau mai multe calități și defecte, cu evidențierea unei trăsături dominante, care explică și numele personajului).

Conceptul de **matrice caracteriologică** desemnează totalitatea semnelor care contribuie la conturarea portretului fizic, psihic și moral¹ și reprezintă informația globală asupra unei persoane, sau, altfel spus, „matricea psihosocială”² a persoanei respective. Această informație ajunge la receptor sub forma mesajelor, fiecare mesaj fiind un purtător de semn de identificare și caracterizare. Prin mesaj, și nu prin semn, se realizează actul de comunicare dintre emitent și receptor: „Informația constituie de fapt un conținut, care este vehiculat prin prezentarea lui ca mesaj: acesta reprezintă transpunerea *codată* a informației, în forme sensibile,

¹Teodor Oancă, *Onomastică și dialectologie*, Craiova, Fundația „Scrisul Românesc”, 1999, p. 19.

²Pentru conceptul de *matrice psihosocială* vezi Emilian M. Dobrescu, *Sociologia comunicării*, București, Editura Victor, 1998, p. 49.

a căror valoare urmează să fie interpretată just de către receptor”³. În felul acesta ne putem explica deosebirea dintre indivizi: matricile psihosociale nu coincid. Chiar și în cazul când același mesaj se raportează la doi sau mai mulți indivizi, mesajele nu pot fi de aceeași intensitate și nu pot fi izolate de ansamblul semnelor care alcătuiesc matricea psihosocială a fiecărei persoane. Așa se explică de ce aceeași poreclă a fost dată unor persoane diferite, care au trăit în localități și chiar în regiuni diferite și care ni s-a transmis până azi sub forma numelui de familie. Pentru toate acele persoane, receptorul; făcând abstracție de ansamblul componentelor matricei psihosociale, a reținut același mesaj ca bază de identificare și caracterizare a unui emitent. O poreclă cum este *Orbu* a putut fi dată atât unei persoane lipsite de vedere, cât și uneia căreia i s-a putut spune anterior: „Nu vezi? Ai orbul găinilor?”, existând pentru această remarcă o multitudine de motive. Rezultatul final a fost porecla *Orbu* și într-un caz și în altul⁴.

Necesitatea unei clasificări a personajelor din perspectiva matricei caracterologică sau a tipurilor umane pe care le reprezintă se susține prin preponderența elementelor clasice în opera dramatică a lui Alecsandri, implicit prin corespondența dintre caracterul personajului și numele acestuia.

Astfel, tipurile pe care noi le-am putut surprinde în opera lui Alecsandri, prin care se realizează satira, pe care dramaturgii o îndreaptă asupra societății contemporane, sunt:

Tipul incultului:

Acrostihescu (2MV, Alecs.) – este numele unui tânăr poet, nume creat de către autor, derivat cu suf. *-escu* de la porecla *Acrostih* (<apelativul *acrostih* „scurtă compunere în versuri ale căror litere inițiale alcătuiesc un nume, de obicei al unei persoane”) (DA, 1913, 24). În acest personaj Alecsandri a răs și a biciuit adesea pretenția fără talent, bătându-și joc de literații netalentați, precum „tânărul poet” *Acrostihescu* (Alecsandri, după obiceiul lui și al vremii sale, numește personajele după îndeletnicirea lor sau după ridicolul pe care vrea el să-l arunce asupra lor). Acest *Acrostihescu*, căruia prietenii îi mai zic – desigur – cu învoirea lui Alecsandri – și *Odoabaș*, este un personaj care are gata la dânsul felurite ode pentru toate prilejurile: „Acrostihescu ... (scoate din buzunar un volum manuscris și caută filele): Aurora... La mormântul ei!... odă la împăratul... odă la șahul... odă la craiul!” Și dacă el își pune poezia și în slujba șahului, asta nu-l împiedică să o înalțe sus de tot – în teorie: *Acrostihescu*: „Poezia este o artă sfântă... o fiică cerească”.

Cartofilus Cesarus Craescus (Rus, Alecs.) – nu este un nume real, *Cartofilus* este derivat de la porecla *Cartof* și apelativul lat. *filius* „fiu”. *Craescus* este tot un nume inventat, derivat de la tema rom. *cresc* + sufixul lat. *-us*. Pentru a satiriza exagerările latiniste din epoca sa, Alecsandri a creat un personaj tipic, *Ion Gălușcă/Ionus Galuscus*; acesta se consideră urmașul unei așa-zise personalități ilustre: „*oficiliatul* și mult *sapientul Cartofilus Cesarus Craescus*”, comicul fiind rezultatul distanței enorme dintre aparență (v. epitetele prețioase și sufixul înnobilitor) și esență (v. rădăcinile derivatelor, care produc în mintea cititorului asocierea cu îndeletnicirile agricole, ca și în cazul altor nume ce apar în aceeași operă, *Bostanus Coptus* și *Trifonius Petringelus*).

Odoabaș (2MV, Alecs.) este supranume provenit de la numele comun apelativul *odabaș* „căpitan de seimeni sau de arnăuți”; „sef al lipcanilor” (DNFR, 340) + suf. antroponimic *-a*. Este o poreclă (<*odă*) dată de *Ferchezanca* lui *Acrostihescu*, poetul ridicol.

³Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, București, Editura Științifică, 1968, p. 55.

⁴Teodor Oancă, *op. cit.*, 1999, p. 20.

Răfăilă Zugravul (MC, Alecs.) – este o creație a autorului. *Răfăilă* conține o pronunțare regională a numelui *Raffaello* (Sanzio), la origine e un nume teoforic ebr. „Elohim a vindecat” (MEO, 240). *Răfăilă* mai poate fi derivat de la *Rafael* (un nume calendaristic la catolici) (DNFR, p. 386) + suf. *-ilă*. Numele *Răfăilă*, prin punerea în legătură cu supranumele *Zugravul*, face referire la celebrul pictor italian renescentist *Raffaello Sanzio din Urbino*. *Zugravul* este un supranume provenit de la apelativul *zugrav*.

Tipul parvenitului / arivistului:

Burtăverdescu (GC, Alecs.) face parte din categoria numelor fictive, create de autor. Numele este atribuit unui om de meserie negustor. *Burtăverdescu* este o poreclă dată unui om avar, cu dorință de înavuțire. Antroponimul este un derivat de la antroponimul *Burtăverde* (<apelativul *burtăverde* „burghez, filistin, om leneș, comod”) (DNFR, 90) + suf. *-escu*.

(Ghiță) Coșcodan (AF, Alecs.) – *Ghiță* este hipocoristic pentru *Gheorghită*. *Coșcodan* este un nume creat de autor și este format de la apelativul *coșcodan* „termen glumeț de ocară” (DNFR, 151).

Lipicescu/Lipițesco (BC, Alecs.) este omul de casă al lui *Hârzobeanu*, pe care încearcă să-l înlăture prin fals. Este antroponim fictiv, derivat de la apelativul *lipici* + suf. *-escu*. *Lipițesco* este o formă franțuzită a lui *Lipicescu*, dat fiind faptul că în perioada aceea era la modă vorbirea limbii franceze: „mă sânt în stare să-mi calc pe inimă chiar, pentru ca să-mi fac o treaptă de înălțare!” (autocaracterizare, p.286); „țanțoș ciocoi”, „linge-talger”; „ciocoi din gunoi ce răsare pe nesâmțite ca o ciupercă veninoasă, năpârcă încălzită la sân, care vra să muște mai întâi chiar pe făcătorii său de bine”. (Arbore)

Slugărică (BC, Alecs.), Hagi Petcu (GHP, Alecs.),

Tipul intrigantului:

(Leonida) Mustocsidis (SD, Alecs.) este de origine grec, după cum se fost inspector de tunuri -*Leonida*, nume cunoscut din istoria Spartei, este un patronim, format cu suf. *-ides* de la *Leon* (MEO, 189); reproduce numele personal *Leonides* „fiul descendentului lui *Leon*” (DENB, 64). *Mustocsidis* este un derivat cu suf. gr. *-dis* de la *mustoce* „bărbat cu mustăți mari și aspre” (DLR 1965, 1037).

Tipul bonjuristului:

Chirița (coana) ot Bârzoieni (2MV, CI, CCB, Alecs.) – *Chira* + suf. dim. *-ița*, sufix prin care este ironizată de Alecsandri. Este un hipocoristic din familia lui *Chiriac* (MEO, 83). *Coana* este o formulă de adresare care se folosește numai cu numele de botez (Graur, NP, 74). Alecsandri a satirizat efectele influenței franceze asupra boierilor și mai ales a boierinașilor. Această influență franceză a dat ca rezultat mai întâi pe *Coana Chirița*, pe *Gahița Rosmarinovi*, pe *Iorgu de la Sadagura*. *Chirița* este o cucoană cu teribile fandoseli cosmopolite, debitând cu candoare un stupefiant jargon franțuzit. *Chirița* întruchipează boierimea care, dorind să parvină, imită viața din capitală. Ca modalități clasice, autorul folosește în caracterizarea personajului comicul de caracter, al situațiilor și comicul de limbaj.

Mentalitatea *Chiriței* este proprie unei categorii sociale mai largi care – după 1848 – încearcă să adapteze forme de lux occidental la obiceiurile noastre patriarhale. De la început, *Chirița* dă exemplu celorlalți de ce înseamnă moda timpului: iese „la primblare” pe cal, îi ia la fugă pe „mojicii” și „țărănoii” care i se plâng de purtarea „odraslei”, fumează („c-așa-i moda”), și-a luat profesor de franceză pentru Guliță.

Situațiile comice sunt numeroase: cu toate că „a învățat la Ieș la manejarie”, Chirița nu poate coborî de pe cal și strigă după ajutor; deși fumează „comme un caporal” cera „fosfor” de la musiu Șarlă.

Mijlocul cel mai frecvent în portretizarea personajului rămâne limbajul. Vorbirea Chiriței este un amestec savuros de moldovenisme neaoșe, franțuzisme de epocă și uneori grecisme. Ea se exprimă astfel: „fâst”, „bețivilor”, „suflețălu”, „vă ieu la fugă cu calul”, „roșâie”, „m-o apucat de vro săpte ori sughitu”.

Chirița simbolizează arivismul micii moșierimicare, după Revoluția de la 1848, invocă meritele patriotice pentru a ocupa funcții grase. Ea simbolizează în același timp snobismul, imitând marea burghezie și modelele occidentale. Ea poate fi socotită ca o caricaturizare a tendințelor exagerat sau pretins inovatoare, așa cum ursuzul și greoiul Bârzoii încarnează conservatorismul sclerosat în vechi tabieturi și vrăjmaș oricărei primeniri. Femeie voluntară, Chirița se folosește de Bârzoii, comod și lipsit de inițiativă ca să parvină și îl obligă să-și schimbe obiceiurile vestimentare și culinare după modă. Împins de nevastă să obțină isprăvnicia, provincialul știe să obțină avantaje materiale din funcția sa cu scena repetată a curcanului. Femeia se plânge că s-a plictisit la țară și vrea să plece la Paris „să mă mai răcoresc că m-am uscat aici în provincie”.

Chirița este o mama lipsită de responsabilitate, nu știe să-și educe copii, îl răsfață pe Guliță exagerat, „mon odor”, îi dă lecții de franceză, dar toate eforturile sunt zadarnice, îl crede foarte deștept și închide ochii la faptele rele ale fiului și îi ia apărarea.

Dincolo de contraste, Chirița nu este un personaj respingător, ba chiar este iubită de public. Chiar dacă este atrasă de noua modă ea păstrează bunul simț natural, urăște că Guliță stă toată ziua, mersul la baluri, viața mondenă îi pare în fond o pierdere de vreme. Nici călăritul nu i se pare Chiriței interesant, dar îl practică pentru a fi la modă ca și fumatul.

Vorbirea Chiriței atrage desigur atenția cititorului, ea îmbină limba maternă cu o limbă care îi dă mereu dureri de cap. Ca să învețe foarte bine franceză, Chirița îl angajează pe „monsieur Șarlă”. Limbajul ei împeștriat, dar plin de savoare o caracterizează, o prezintă în esența ei superficială cu o spoială de cultură, o snoabă. Răsturnările de situație mențin dinamismul și sporesc comicul dar, creează și imaginea unei lumi haotice.

Pentru George Călinescu „Chirița este o cochetă bătrână, dar și o mamă bună, o burgheză cu dar de parvenire, dar și o inteligență deschisă pentru ideea de progres, o bonjuristă”.

Influențe ale comicalului burghez din teatrul francez există fiindu-i foarte cunoscute lui Alecsandri, însă acest lucru nu înseamnă că dramaturgul a copiat pur și simplu modelele franceze.

Radu (BC, Alecs.) este logodnicul *Elenei Hârzobeanu*. Radu nume foarte vechi în onomastica noastră, fiind preluat de la slavi într-o perioadă îndepărtată; e un hipocoristic de la compusele cu elementul *rad-* „bucuros” (MEO, 239). Cf. sl. *Rado* „vesel”; sinonim cu *Bucur*, nume de mare circulație la români, datorită faimei câștigate ca nume domnesc, rezonanței și scurtimii lui (DOR, 355).

Tipul latinistului ardelean integral: Galuscus (Rus, Alecs.);

Antoși Zgârcea (ZR, AF, Alecs.) – numele *Antoși* indică originea locală, din *Antiohia* sau îl putem raporta la gr. *Ἀντίοχος* „care nu cedează” (DENB, 22). *Zgârcea* este o poreclă creată de autor care face trimitere la adjectivul *zgârcit*. Personajul întruchipează tipul zgârcitului din literatura clasică; apare și în *AF* ca termen de comparație pentru avarul *Ghiță Coșcodan*.

Grigori Bârzoii (CI, CCB, Alecs.) – *Bârzoii* <*Bârzu*. Cf. bg. *Bârzo*; cf. n. top. *Bârzul*. Numele este o creație a autorului; poate fi pus în legătură și cu verbul *a se bârzoia* „a se supăra lesne; a se îngânfa” (DA, 1913, 504-505).

Tipul slugarnicului:

Săbiuță șătrarul (IC, Răm, Alecs.) este nume fictiv, un derivat diminutival de la apelativul *sabie* + suf. *-uță*. Este o poreclă care se referă la însușirile fizice ale eroului.

Tipul gelosului:

Leonida(s) Zuliaridi (KZ, Alecs.) – Pentru *Leonida(s)* v. *supra*. *Zuliaridi* este un derivat cu suf. *-dis* de la *zuliar* „gelos” (*zulia* < ngr. *zilia* „gelozie” (DEX, 1191). După cum se observă și în etimologia numelui, personajul reprezintă tipul gelosului.

Tipul amarezului naiv:

Kleine Schwabe baron (IS, Alecs.) – este un nume fictiv care poate fi tradus prin „micul șvab”. *Baron* este un titlu nobiliar alipit la numele personajului. Intențiile ironice ale autorului se materializează prin opoziția dintre sensul compusului și formula denominativă nobiliară. Alecsandri n-a uitat să-i menționeze, în *Iorgu de la Sadagura*, nici pe nemți: *baron von Klaine Swabe*, care, la începutul civilizației țării, a fost printre aceia care au importat această civilizație, ca medici, ingineri și alte profesii mai modeste etc.

Tachi Jăvrescu (Cred, Alecs.) – este hipocoristic pentru *Costachi* (v. *Constantin*). Este un nume devenit extrem de comun și de aceea conotat peiorativ. *Jăvrăscu* este un derivat cu sufixul personal *-escu* de la antroponimul *Javră*. Autorul a folosit acest termen drept poreclă dată „oamenilor care trăncănesc toată ziua din gură, care nu dau pace altora, supărându-i prin limbușia lor” (Candrea, 155).

Tipul tânărului nătâng: comisarul Nicul (PC), Grigori Pâlcu (PC, Alecs.)

Grigori Pâlcu (PC, Alecs.) <*Grigore* <gr. *Γρηγόριος* „treaz, veghetor” < gr. *γρηγορέω* „veghez”, nume calendaristic. Redă un nume comun pentru un român oarecare. <*Grigore* <gr. *Γρηγόριος* „treaz, veghetor” < gr. *γρηγορέω* „veghez”, nume calendaristic. Redă un nume comun pentru un român oarecare. *Pâlcu* este o creație a autorului, cu trimitere la o poreclă *Pâlc*, creată după modelul unor antroponime bulgărești, precum *Balciu*, *Calciu*, *Manciu*, *Nedelciu*.

Tipul parvenitului/arivistului: Lipicescu, Slugărică (BC, Alecs.), Hagi Petcu (GHP, Alecs.), Ghiță Coșcodan (AF, Alecs.);

Hagi Petichi (GHP, Alecs.) – *Hagi* <*hagiu* „cel care a făcut o călătorie la locurile sfinte, spre a se închina” (DNFR, 234) sau *hagi* „titlu pe care îl primea cineva după întoarcerea dintr-o astfel de călătorie (DULR, III, 149). *Petichi* <*Petea* (<*Petre*) + suf. *-ichi*. *Petichi* este deformare a lui *Petcu*, făcută de cămătarul Șloim, ridicolă prin apropierea de subst. *petic* (aluzie la avariția personajului)

Tipul demagogului (liberalul de paradă): Clevetici (ZR, Alecs.), Tribunescu (ZR, Alecs.), Răzvrătescu (Rus, Alecs.);

Chichiță Clevetici (ZR, Alecs.) – este un nume fictiv. *Chichiță* „șiretlic, subterfugiu, vicleșug”, *chichiță* <*chichie* „cutie” + suf. dim. *-iță* (DLRM, 139).

Clevetici (CUD, ZR, Rus, Alecs.) – Antroponimul îl putem raporta la verbul sl. *kleveteti*, pe care Alecsandri îl considera de origine lat. (se observă în numele *Clevetius*, pe care autorul îl transporta printre personajele lui Ovidiu), *a cleveti* „a scoate în relief (exagerând sau mințind) părțile rele ale cuiva, a critica cu intenția de a prezenta pe cineva într-o lumină rea” (DA, 1949,

551-552). Și de aceea Alecsandri reușește atât de bine să ridiculizeze, când scrie pe *Clevetici*, *Ultra-demagogul* (compus în aceeași vreme cu *Sandunașu*, *Ultra-retrogradul*). Dacă voind să ridiculizeze pe *Sandunașu*, a reușit să-l idealizeze, caricaturizând tot liberalismul, apoi, aci în *Clevetici*, scopul și rezultatul sunt identice. *Clevetici* este un „liberal ultra, jurnalist constituționalist”, un „mare patriot”, „respectul convențiunii cu condițiune de a fi schimbată în totul”, „sufragiul universal”, „libertatea absolută”, „împărțirea moșiilor proprietarilor”. În *Clevetici*, Alecsandri a voit să caricaturizeze pe liberalul de nuanță C.A. Rosetti. Încă de la 1848, între oamenii noi există două curente, moderații, cu Eliade în frunte, și revoluționarii adevărați, între care cei mai înaintați sunt Rosetti și Brătianu. După 1848, și mai ales după 1859, deosebirea crește, se face o prăpastie și se diferențiază cu încetul cele două curente: conservator, din care face parte și Alecsandri (un fel de centru drept). Adevăratul liberalism e reprezentat de Brătianu și Rosetti, pe care Alecsandri îi terfelește adesea.

Răzvrătescu (Rus, Alecs.) reprezintă în mintea lui Alecsandri instituțiile noi introduse în Moldova după Convenția de la Paris. În *Rusaliile*, democratismul este ridiculizat în două tipuri: *Răzvrătescu* și *Galuscus*. Subprefectul *Răzvrătescu* propagă la țară, în plasa sa, teoriile lui *Clevetici*. El spune țăranilor adunați: „Oameni buni! [...] Ați fost lipsiți de toate, și de libertate, și de egalitate, și de fraternitate, și de legalitate, și de inviolabilitate [...], și de drepturi cetățenești, și de drepturi comunale, și de drepturi municipale, și de drepturi civile, și de drepturi politice, și de sufragiul universal”.

Stanciu Tribunescu (ZR, Alecs.) – *Satnciu* este un derivat de la *Stan*, cf. bg. *Stančo* (DNFR, 423).. *Tribunescu* este un nume creat de autor, derivat de la subst. *tribună* + sufixul personal *-escu*, sugerează demagogia personajului. *Tribun* < lat. *tribunus* desemnează „magistrat roman însărcinat cu funcții militare și civile. *Tribun militar* = magistrat din Roma antică ce îndeplinea prerogativele de consul sau care avea comanda unor mari unități militare. Epitet dat unei persoane care luptă pentru cauza, drepturile poporului; *spec.* comandant de legiune în revoluția românilor ardeleni de la 1848” (DEX, 1112).

Tipul snobului / cosmopolitul / prețiosul / pedantul: Iorgu, Gahița Rosmarinovici (IS, Alecs.), Chirița, Bursuflescu (HR, Alecs.);

Gahița de Rosmarinovici (IS, Alecs.) este o formulă antroponimică prețioasă creată de autor și utilizată pentru autoprozentare. *Gahița* este un derivat diminutival de la *Agapia*: *Gah* + suf. *-ița*. Se poate nota palatalizarea labialelor *f > h'*, particularitate specifică subdialectului moldovean. Antroponimul *Rosmarinovici* < *rosmarin* + suf. *-ovici*. *Rosmarinovici* e un derivat cu sufixul prețios *-ovici* de la apelativul *rosmarin*. *Gahița* este reprezentanta tipurile ridicole. În *Gahița* Alecsandri ridiculizează pe femeia de la 1840 accesibilă civilizației.

Iorgude la Sadagura (IS, Alecs.) – este un hipocoristic de la *Gheorghe*. Ridiculizând în Iorgu de la Sadagura pe „bonjurist”, pe „duelgiu”, ridiculizează pe patruzecioptistul Alecsandri, pe bonjuristul, pe duelgiul Alecsandri. Alecsandri, fără să vrea, face din Iorgu nu o secătură și o caricatură, ci un adevărat bonjurist: „Iorgu: Dac-ar giudeca toți ca d-ta, domnule, apoi teatrul național nu s-ar putea întemeia niciodată în țară: dar slavă Domnului!, sunt persoane care știu să prețuiască greutățile unei scene începătoare ca a noastră, care nu se rușinează de a merge să vadă piese naționale... Acele persoane sunt vrednice de toată lauda...”, vorbe pe care le spune Iorgu, tipul ridicol, pentru că *Kiulafoglu* a vorbit cu dispreț despre teatrul românesc și pentru că

Alecsandri a găsit ocazia să facă o tiradă cu privire la o chestie de care îi ardea inima. *Sadagura* ridiculizează străinătatea, obiceiul de a trimite pe fii în străinătate. Dar, iată ce zice tot el: „Negreșit ea ătinerimeaî ar fi rămas pierdută în hăugașul trecutului, dacă unii din părinții noștri nu ar fi avut ideea de a-și trimite copiii la universitățile din Franca și Germania”, și, în articolul despre Bălcescu: „Tinerimea Moldovei, întoarsă de la universitățile Germaniei și Franciei, adusesse cu dânsa în societate o comoară prețioasă de idei nouă și de simțiri patriotice”.

Atanasi Bursuflescu (HR, Alecs.) – primul nume, *Atanasie* are origine greacă *Ἀθανάσιος* <*ἀθανασία* „nemurire” (DOR, 17), cuvântul a pătruns prin filieră greco-slavă; mai există și o altă etimologie *ἀθανασία* „nemurire” (DGRNT, 15). *Bursuflescu* este un nume fictiv, derivat cu suf. -*escu* de la un nume preluat din literatura franceză *Boursouflé*.

Bursuflescu, pretinsul poet care, izolat la moșia sa, nu-și poate fructifica talentul din pricina vecinului Hartă (HR), își datorează numele unui personaj francez; fără a deține aceste informații, simplul cititor asociază numele sensului figurat al apelativului *bursuc* „om sau copil mic, îndesat, greoi; om retras izolat, ursuz” (DEX, 120). Dacă firea posacă este subliniată de frecvența sunetului grav *u* (v. și *supra*), ramolimentul, lipsa de consistență a ideilor sale și ușurința cu care poate fi manipulat sunt sugerate de grupul consonantic *fl*, grație mai ales lichidei; ideea este și mai bine susținută de varianta feminină, în care apare vocala *a*, *Bursufleasca*, fiindcă cititorul își reprezintă un obiect strivit și risipit pe o suprafață vastă.

Tipul retrogradului/conservatorului: Sandu Napoilă (SNU, Alecs.), Enachi Damian (IS, Alecs.), Kir Gaitanis (CC, Alecs.);

Enache Damian/Dămian (pitarul) – *Damian* < gr. *Damianós*, prin intermediu slav (DNFR, 164), gr. *Damianós* este pus în legătură cu verbul *δαμάω* „a domestici, a îmblânzi” (DENB, 38). *Enache* < *Ene* < gr. *Iani* + suf. -*ache*. Sufixul -*ache* ne indică zona de unde face parte personajul, Moldova. Pitarul *Enache Damian* este un produs nealterat, ori foarte puțin alterat al solului românesc. Este un boiernaș de modă veche, care-și îngrijește de moșie, este, la urma urmei, un țăran, stăpân însă și bogat, departe de influența fanariotă a capitalei, recunoscut pentru bunul simț și intelegciunea bătrânească, patriarhală.

Gaitani(s) Loghiotatos (chir) (NȚ, MD, Alecs.) este numele unui dascăl grec. Numele este grecesc format din *Gaitani*, variantă grecească, este același cu *Gaetan*. *Loghiotatos* este un „titlu dat dascălilor greci în epoca fanariotă” (DEX, 580).

Sandu Napoilășatraru (SNU, Alecs.) – *Sandu* < *Alexandru* < *αλείφο* „a unge” și *ανήρ*, *ανδρός* „bărbat” (DGRNT, 21), adică, în traducere, „bărbatul uns de Dumnezeu”;

Napoilă este un nume fictiv, derivat de la (*i*)*napoi* + suf. augmentativ -*ilă*. *Sandu Napoilă*, *Ultra-retrogradul* este *Enache Damian*, din *Iorgu de la Sadagura*, după triumful liberalismului. Tendința patruzecioplistă din Alecsandri vrea să se manifeste persiflând pe *Napoilă*, pe *Ultra-retrogradul*, vrea să ridiculizeze atitudinea exagerată, condamabilă, rea și nejustificată a lui *Sandu*, dar nu reușește. Îl poreclește *Napoilă*, îl califică, peiorativ, *Ultra-retrogradul*, dar la urma urmei ni-l înfățișează, fără să vrea, ca pe un om serios, de bun-simț. *Șătrar* desemnează „1. Țigan nomad. 2. (Reg.) Negustor ambulant care vinde în bălciuri, la șatră (3). 3. Titlu dat boierului care avea în pază corturile unei tabere în timp de război; persoană care avea acest titlu (DEX, 1053).

Tipul escrocului/pungașului:

Bondici (CI, Alecs.) – *Bondici* < *Bonde*, cf. magh. *Bondi*, care este un hipocoristic de la *Andrei*, frecvent la maghiarii din Ardeal

Buzunărescu (H, ZR, Alecs.) este patriot de meserie (H) sau infractor, spărgător de bolte de lipscănie (ZR). Antroponimul este format de la apelativul *a buzunări* „a fura cuiva ceva din buzunar” (DEX, 122) + suf. *-escu*. Este o poreclă creată de autor, dată unui om care are defectele menționate mai sus.

Ciupici (MD, Alecs.) este un angajat în rol de trădător. Numele este unul fictiv, derivat de la antroponimul *Ciupe(a)* (<*ciup* „șuviță de păr, mică și încălciată, nepieptănată și neîngrijită”) (DNFR, 131; cf. DOR, 242) + suf. *-ici* sau *a ciupi* „a sustrage, a fura puțin, pe nesimțite; a-și procura venituri lăaturalnice prin mijloace nepermise” (DA 1949, 513-514). Ne putem raporta la sensul *a fura, a sustrage pe nesimțite*, având în vedere faptul că personajul era angajat ca trădător și trebuia să fure informații.

Coțcărescu (H, Alecs.) este un fost casier la Pitești, fugit peste Dunăre cu banii statului. Numele său este pus în legătură cu caracterul. *Coțcărescu* este un derivat de la *coțcar* „șarlatan, pungaș” (DEX, 234) + suf. *-escu*. Prin acest nume, Alecsandri a zugrăvit tipul escrocului, pungașului.

Enache Rufinescu (IS, Alecs.) – *Enache* <*Ene* < gr. *Iani* + suf. *-ache* (DNFR, 190). Antroponimul face parte din familia onomastică a numelui *Ioan*. Pentru *Rufinescu* cf. fr. *rufian* „bărbat ce trăiește din banii femeilor” (O, VI, 987). Antroponimul *Rufinus* îl întâlnim explicat și la Guțu (1076) având-și originea în verbul latin *rufesco*, *-ere* „a se înroși”.

Pungescu (CI, Alecs.) Antroponimul este fictiv și este derivat cu sufixul personal *-escu* de la apelativul *pungă*. Este tipul escrocului „coțcar bucureștean”.

Tipul servitorului prost:

Ghiță Servicescu (MD, Alecs.) – *Servicescu* poate fi o poreclă, derivată de la substantivul *servici* + suf. *-escu* „persoană care aduce servicii”. El este angajat, pentru diverse servicii, de *Millo* în rolul amozului naiv.

Tipul boierului cu dragoste de neam:

Ștefan Stâlpeanu (hatmanul) (BC, Alecs.) – *Ștefan* este o formă specific românească, ce continuă gr. *Στέφανος* „cerc, coroană” (DOR, 154). *Stâlpeanu* este un derivat cu suf. *-eanu*; cuvântul conține o metaforă: *stâlp* „persoană care reprezintă un sprijin”: „adevărați stâlpi ai țării” (părerăa lui *Hârzobeanu* despre boierii de altădată).

Tipul țaranului: *Arbure* (BC), *Jumătate, Limbă-Dulce* (DV);

Arbore/Arbure (BC, Alecs.) esterăzeș, fost boier. Numele este format de la apelativul *arbore*, pe care, în unele regiuni îl întâlnim pronunțat în forma veche, *arbure*. Este un supranume cu care chiar personajul se autocaracterizează „stejarul cel drept crește pe munte, în aer viu, iar nu în bahnă”.

Jumătate este o poreclă formată de la apelativul omonim și face referire la statura sa.

Limbă-Dulce (DV) este un compus prin alăturare; perifriza obținută este o metaforă vizând darul de a grăi potrivit în orice situație.

Tipul invidiosului: *Zoil* (FB), *Ghimpiescu* (Inv)

Zoil (FB) face parte din familia lui *Zoe*. Este numele unui parazit. Realonimul *Zoilus* aparține criticului grec cunoscut prin invidioasele sale cenzuri împotriva lui *Homer*. Numele de *Zoil* a rămas sinonim cu „critic pizmaș, părtinitor, veninos și ridicol”.

Ghimpiescu (Inv) – este un antroponim creat de autor, derivat de la apelativul *ghimpe*, la pl. *ghimpi* + suf. *-escu*. Face referire la caracterul omului, ironic.

Tipul naivului

Guliță deschide o întreagă serie caracterologică, din care fac parte eroii lui Caragiale, *Ionel*, *Goe*. El este copilul răzgâiat, din familiile cu pretenții, care încearcă să se maturizeze. „Sufălățu” – cum îi zice Chirița – este un demn urmaș al mamei sale. Guliță este un personaj comic. Încercând să-i arate Luluței că nu mai este un copil, fură calul „nineacă”, îl încalecă, dar nu apucă să spună decât „Nineacă...monsieur dascăl...nu mă lăsați...văleu”. Văzându-l pe Leonaș că o sărută pe Luluța, în provoacă la duel, dar apoi refuză lupta, ceea ce îl face pe monsieur Șarl să exclame: „Fricosion...va”.

Concluzii

Personajele literare se pot caracteriza printr-o calitate sau defect moral fie în exclusivitate, fie prin combinare de trăsături pozitive și negative. Așadar, trăsătura dominantă poate fi apreciată ca matrice caracterologică de tip unitar (calitate sau defect unic), sau mixt (combinație de două sau mai multe calități și defecte, cu evidențierea unei trăsături dominante, care explică și numele personajului).

BIBLIOGRAPHY

- Berg, I., *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, Ed. Științifică, 1968
Dicționar grec-român al Noului Testament, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999
Dicționarul limbii române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, București, 1939-1949, A-B, C, D- De, F-I, J-Lacustru, Ladă-Lepăda, Lepăda-Lojniță
 Dobrescu, Emilian M. *Sociologia comunicării*, București, Editura Victor, 1998
 Oancă, Teodor *Onomastică și dialectologie*, Craiova, Fundația „Scrișul Românesc”, 1999
 Petrache, Tatiana, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*, București, Ed. Anastasia, 1998
 Rachet, Guy, *Dicționar de civilizație greacă*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1998

Abrevieri și sigle

- 2 MV, Alecs. = *Doi morți vii*, în O, V
 AF, Alecs. = *Agachi Flutur* în O, V
 BC, Alecs. = *Boieri și ciocoi*, în O, VI.
 CC, Alecs. = *Cinel-Cinel*, în O, V
 CCB, Alecs. = *Cucoana Chirița în balon*, în O, VII
 CI, Alecs. = *Chirița în Iași sau Două fete ș-o nineacă*, în O, V
 Conc, Alecs. = *Concina*, în O, VI
 CP, Alecs. = *Chirița în provincie*, în O, V
 Cred, Alecs. = *Creditorii*, în O, VI
 DA = *Dicționarul limbii române*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, București, 1939-1949, A-B, C, D- De, F-I, J-Lacustru, Ladă-Lepăda, Lepăda-Lojniță
 DCG = Guy Rachet, *Dicționar de civilizație greacă*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1998
 DENB = Tatiana Petrache, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*, București, Ed. Anastasia, 1998
 DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996
 DF, Alecs. = *Drumul de fer*, în O, V
 DGRNT = *Dicționar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999

DLMR = *Dicționarul limbii române moderne (DLMR)*; sub conducerea lui D. Macrea, Editura Academiei, 1958

DLR = *Dicționarul limbii române (DLR)*, (serie nouă), redactori responsabili Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, 1965 ș.u.

DLRM = *Dicționarul limbii române moderne (DLMR)*, București, Editura Academiei, 1958

DMG = Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983

DOR = Constantinescu, N. A., *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963

DV, Alecs. = *Despot-Vodă*, în O, VI

FB, Alecs. = *Fântâna Blanduziei*, în O, VII.

FH, Alecs. = *Farmazonul din Hârlău*, în O, VII.

GC, Alecs. = *Gură-Cască om politic*, în O, V.

HB, Alecs. = *Hatmanul Baltag*, în O, V

Hb, Alecs. = *Herșcu boccegiul*, în O, V

HR, Alecs. = *Harță Răzășul*, în O, V

IC, Alecs. = *Iașii în carnaval*, în O, VI

Inv, Alecs. = *Invidioșii*, în O, VII.

IP, Alecs. = *Ion păpușariul*, în O, V

IS, Alecs. = *Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, în O, VI

KN, Alecs. = *Kera Nastasia*, în O, V

KZ, Alecs. = *Kir Zuliaridi*, în O, VI.

LB, Alecs. = *La București*, în O, VII

MAD, Alecs. = *Mama Anghelușa doftoroaie*, în O, V.

MC, Alecs. = *Modista și cinovnicul*, în O, VII

MD, Alecs. = *Millo director*, în O, V

MDE, 1972 = *Mic dicționar enciclopedic*, București, Ed. Enciclopedică Română, 1972

MDE, 1986 = *Mic dicționar enciclopedic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică Română,

1986.

NC, Alecs. = *Nobila cerșetoare*, în O, VI

O, V = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al V-lea, București, Ed. Minerva, 1977.

O, VI = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VI-lea, București, Ed. Minerva, 1979.

O, VII = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VII-lea, București, Ed. Minerva, 1981

op. cit. = opera citată

Ov, Alecs. = *Ovidiu*, în O, VII

Răm, Alecs. = *Rămășagul*, în O, V

Rus, Alecs. = *Rusaliile*, în O, V

SC, Alecs. = *Stan Covrigariul*, în O, V

SD, Alecs. = *Sfredelul dracului*, în O, VII

SM, Alecs. = *Scara mâței*, în O, V

SNU, Alecs. = *Sandu Napoailă ultraretrogradul*, în O, V

SP, Alecs. = *Sânziana și Pepelea*, în O, VII

Sur, Alecs. = *Surugiul*, în O, V

ȘV, Alecs. = *Șoldan Viteazul*, în O, V